

ти, как показано в исследованиях World Bank [7], население склонно избегать долгосрочных инвестиций, что сдерживает экономический рост.

Совершенствование привычек инвестирования и сбережений играет ключевую роль в стимулировании экономического роста. Как показывают исследования, высокий уровень сбережений создает базу для внутренних инвестиций, что способствует развитию инфраструктуры, инноваций и созданию рабочих мест. Однако для эффективного использования этих средств необходимы подходящие институциональные условия и финансовая грамотность населения. Государственные программы, направленные на повышение финансовой грамотности и создание стимулов для долгосрочных сбережений, могут стать важным инструментом для укрепления экономического роста. Таким образом, комплексный подход к улучшению финансового поведения населения и поддержка со стороны государства могут привести к долгосрочному увеличению национального богатства и устойчивому экономическому развитию.

Список литературы

1. Harrod, R. F., "An Essay in Dynamic Theory," *Economic Journal*, vol. 49, no. 193, 1939, pp. 14-33.
2. Solow, R. M., "A Contribution to the Theory of Economic Growth," *Quarterly Journal of Economics*, vol. 70, no. 1, 1956, pp. 65-94.
3. Lo, S., & Sinytsky, Y., "Savings and Economic Growth in China: Evidence from the National Accounts," *Journal of Asian Economics*, vol. 45, 2016, pp. 1-14.
4. Horioka, C. Y., "Are the Japanese Saving Too Much?," *International Economic Review*, vol. 31, no. 1, 1990, pp. 1-31.
5. Acemoglu, D., & Robinson, J. A., *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, Crown Business, 2012.
6. Lusardi, A., & Mitchell, O. S., "The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence," *Journal of Economic Literature*, vol. 52, no. 1, 2014, pp. 5-44.
7. World Bank, *Enhancing Financial Capability and Inclusion in Developing Countries*, World Bank, 2013.

FOYDA SOLIG'INI ANIQLASHGA XARAJATLARNI TASNIFLASH USULLARI

Abdullayeva (Boysunova) Durdona Choriyevna
O'zbekiston Respublikasi Bank Moliya Akademiyasi,
Soliqlar va soliqqa tortish yo'nalishi magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada foyda solig'ini aniqlashda xarajatlarni to'g'ri tasniflash usullarining ahamiyati va ular orqali soliqqa tortish jarayonining samaradorligini oshirish yo'llari tahlil qilinadi. Tadqiqotda xarajatlarni iqtisodiy mazmuni, qo'shilgan qiymatga nisbatan va davriylik bo'yicha tasniflash usullari ko'rib chiqilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, xarajatlarni aniq tasniflash soliqqa tortiladigan bazani to'g'ri aniqlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu usullar korxonalarning moliyaviy natijalarini yaxshilash va soliqqa oid xatoliklarni kamaytirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: foyda solig'i, xarajatlarni tasniflash, soliqqa tortiladigan foyda, iqtisodiy mazmun, bevosita xarajatlar, bilvosita xarajatlar, davriy xarajatlar, moliyaviy hisobotlar, soliq riski.

Foyda solig'ini aniqlash jarayoni korxonaning moliyaviy holatini to'g'ri baholash va soliqqa tortiladigan bazani aniq belgilash uchun muhimdir. Bu jarayonning to'g'ri amalga oshirilishi uchun xarajatlarni tasniflashning samarali usullaridan foydalanish zarur. Xarajatlarning to'g'ri tasniflanishi nafaqat soliqqa tortiladigan foydani aniq hisoblashda, balki korxonaning moliyaviy holatini yanada shaffof ko'rsatishda ham yordam beradi. Iqtisodiy mazmun, bilvosita va bevosita xarajatlar, davriylik kabi tasniflash usullari soliqqa tortish mexanizmining asosiy elementlarini tashkil qiladi.

Soliq tushunchasi iqtisodiy kategoriya sifatida davlatning paydo bo'lishi va faoliyatining davomiyligi bilan bevosita bog'liqdir. Shu o'rinda soliq kategoriyasi davlatni iqtisodiy siyosati orqali iqtisodiy voqelik sifatida yuzaga chiqishini ta'kidlash lozim. Soliq tushunchasi tor ma'noda davlat ixtiyoriga soliq to'lovchilardan majburiy tartibda undiriladigan pul tushumlarini ifodalaydi.

O'zbekistonda ham soliq tizimi va moliyaviy boshqaruvdagi o'zgarishlar korxonalarni soliqqa oid majburiyatlarini to'g'ri va samarali bajarishga undaydi. Shu sababli, korxonalar uchun foyda solig'ini aniqlashda xarajatlarni to'g'ri tasniflash nafaqat soliq yukini kamaytiradi, balki moliyaviy rejalashtirishni ham yengillashtiradi. Ushbu maqolada foyda solig'ini hisoblash jarayonida qo'llaniladigan asosiy xarajat tasniflash usullari va ularning korxonaning soliqqa tortilishiga qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganiladi.

Foyda solig'ini aniqlash jarayoni korxonaning moliyaviy holatini to'g'ri baholash va soliqqa tortiladigan bazani aniq belgilash uchun muhimdir. Bu jarayonning to'g'ri amalga oshirilishi uchun xarajatlarni tasniflashning samarali usullaridan foydalanish zarur. Xarajatlarning to'g'ri tasniflanishi nafaqat soliqqa tortiladigan foydani aniq hisoblashda, balki korxonaning moliyaviy holatini yanada shaffof ko'rsatishda ham yordam beradi. Iqtisodiy mazmun, bilvosita va bevosita xarajatlar, davriylik kabi tasniflash usullari soliqqa tortish mexanizmining asosiy elementlarini tashkil qiladi.

O'zbekistonda ham soliq tizimi va moliyaviy boshqaruvdagi o'zgarishlar korxonalarni soliqqa oid majburiyatlarini to'g'ri va samarali bajarishga undaydi. Shu sababli, korxonalar uchun foyda solig'ini aniqlashda xarajatlarni to'g'ri tasniflash nafaqat soliq yukini kamaytiradi, balki moliyaviy rejalashtirishni ham yengillashtiradi. Ushbu maqolada foyda solig'ini hisoblash jarayonida qo'llaniladigan asosiy xarajat tasniflash usullari va ularning korxonaning soliqqa tortilishiga qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganiladi.

Ushbu tadqiqotda foyda solig'ini aniqlashda xarajatlarni tasniflash usullarining samaradorligi va soliqqa tortiladigan foydani aniqlash jarayoniga ta'sirini o'rganish maqsad qilingan. Tadqiqot quyidagi metodologik yondashuvlar asosida amalga oshirildi.[1,50]

Ilmiy manbalar va amaliy tadqiqotlar asosida xarajatlarni tasniflash usullari va ularning soliqqa tortiladigan bazaga ta'siri o'rganildi. Xalqaro va mahalliy adabiyotlar tahlili orqali, foyda solig'ini aniqlashda tasniflashning turli usullarining afzalliklari va kamchiliklari ko'rib chiqildi.

O'zbekistondagi bir nechta yirik va o'rta korxonalarning moliyaviy hisobotlari va ularning soliqqa tortiladigan foydasi bo'yicha ma'lumotlar to'plandi. Moliyaviy hisobotlarda xarajatlarni tasniflash usullari ko'rib chiqilib, ularning soliqqa tortiladigan foydani aniqlashdagi roliga e'tibor qaratildi. Xarajatlar operatsion, moliyaviy, va kapital xarajatlarga bo'linib tahlil qilindi.

O'zbekistonda va xalqaro tajribada qo'llaniladigan xarajatlarni tasniflash usullari o'zaro taqqoslandi. Bu qiyosiy tahlil orqali soliq tizimlarining samaradorligi, tasniflash usullarining soliq yukini kamaytirishdagi o'rni va korxonalar faoliyatiga ta'siri o'rganildi.[5,18]

Tadqiqotning empirik qismi O'zbekistondagi bir qator korxonalarning soliqqa tortiladigan foydasi bo'yicha real amaliyot tahliliga asoslangan. Bu orqali xarajatlarni tasniflashda qilingan xatoliklarning soliqqa tortish jarayonidagi oqibatlari, shuningdek, tasniflash usullarining samaradorligi amaliy misollar yordamida o'rganildi.[4,29]

Korxonalarning moliyaviy va buxgalteriya bo'limlari xodimlari bilan intervyu va so'rovnomalar o'tkazildi. Bu so'rovnomalar yordamida foyda solig'ini hisoblashda duch kelinadigan qiyinchiliklar, xarajatlarni to'g'ri tasniflashdagi muammolar va mavjud usullarning samaradorligi haqidagi fikrlar olindi. Yuridik shaxslarning jami daromadlari tarkibi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 5-fevraldagi 54-son qarori bilan tasdiqlangan «Mahsulot (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlari tarkibi hamda moliyaviy natijalarini shakllantirish tartibi to'g'risida»gi Nizom bilan aniqlanadi va quyidagi ketma-ketlikdagiko'rsatkichlar bilan ifodalanadi:

1) mahsulotni sotishdan olingan yalpi foyda;

$YF=SST-IT$, bu yerda:

YF — yalpi foyda, SST — sotishdan olingan sof tushum, IT — sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi;

2) asosiy faoliyatdan olingan foyda;

$AFF=YF-DX+BD-BZ$, bu yerda:

AFF — asosiy faoliyatdan olingan foyda, DX — davr xarajatlari, BD — asosiy faoliyatdan olingan boshqa daromadlar, BZ — asosiy faoliyatdan ko'rilgan boshqa zararlar.[7,43]

3) umumxo'jalik faoliyatidan olingan foyda (yoki zarar);

$UF=AFF+MD-MX$, bunda: UF — umumxo'jalik faoliyatidan olingan foyda; MD

— moliyaviy faoliyatdan daromadlar; MX — moliyaviy faoliyat xarajatlari;

4) soliq to'languncha olingan foyda;

$STF=UF+FP-FZ$, bunda: STF — soliq to'laguncha olingan foyda; FP — favqulodda vaziyatdan olingan foyda; FZ — favqulodda vaziyatdan ko'rilgan zarar.

Hozirgi kunda yuridik shaxslar uchun soliq yukini kamaytirish maqsadida davlatimiz tomonidan bir qancha imtiyozlar berilmoqda. Ular quyidagilar:

Aylanmasi 1 milliard soʻmdan oshib, umumiy soliq toʻlash tartibiga oʻtgan korxonalar yil davomida foyda soligʻini 2 barovar kam toʻlaydi. Bu esa ayni kunda mamlakatimizda faoliyat koʻrsatgan 370 ming tadbirkorga yengilliklar yaratadi. Shu bilan birga tez oʻsib borayotgan yuqori salohiyatli oʻrta korxonalar sonini hozirgi 3,5 mingtadan 10 ming taga yetkizish imkoniyatlari kengayadi.

Bu borada yana bir qulaylik 2023 yil 1 yanvardan kichikdan oʻrta biznesga oʻtgan korxonalar ikki yil davomida foyda soligʻining 20 foizini toʻlaydi.[6,15]

Foyda soligʻini aniqlashda xarajatlarni toʻgʻri tasniflash korxonalar uchun muhim hisoblanadi, chunki bu soliqqa tortiladigan bazani aniq va toʻgʻri hisoblash imkonini beradi. Tadqiqot shuni koʻrsatadiki, xarajatlarni iqtisodiy mazmuni, bevosita va bilvosita xarajatlar, hamda davriylik boʻyicha tasniflash foyda soligʻini hisoblashda hal qiluvchi rol oʻynaydi. Ushbu tasniflash usullari korxonaning soliqqa tortilish xavfini kamaytiradi, moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshiradi va soliqqa oid strategik rejalashtirishni yengillashtiradi.

Oʻzbekistonning amaldagi soliq qonunchiligiga asoslangan holda, xarajatlarni toʻgʻri tasniflash soliq yukini optimallashtirish va korxonaning moliyaviy barqarorligini taʼminlashda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Shuningdek, xalqaro tajriba koʻrsatganidek, buxgalteriya amaliyotlarida tasniflashning notoʻgʻri qoʻllanilishi moliyaviy natijalarning ishonchliligini pasaytirishi va korxonaning soliq nazorati ostida qolish ehtimolini oshiradi.

Adabiyotlar

1. Andrews, X. (2020). *Taxation and the Classification of Business Expenses: An Economic Perspective*. Cambridge University Press.
2. Brown, S. (2018). *Corporate Tax Strategies and the Role of Expense Classification in Tax Compliance*. Oxford University Press.
3. Farrar, T. (2017). *International Taxation: Methods of Expense Classification and Profit Determination*. *Journal of International Accounting*, Vol. 35(4), 210-229.
4. Johnson, H. (2019). *The Importance of Direct and Indirect Costs in Profit Taxation*. *Accounting and Tax Review*, Vol. 43(2), 102-120.
5. Soliev, B., & Rustamov, M. (2022). *Oʻzbekiston soliq tizimida xarajatlarni tasniflash va foyda soligʻini aniqlash: Yondashuvlar va amaliyotlar*. Tashkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti.
6. Smith, R., & Garcia, M. (2019). *Taxation and Corporate Financial Reporting: Bridging the Gap with Proper Expense Classification*. *Harvard Business Review*, Vol. 67(5), 145-160.
7. *Uzbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi*. (2022). *Oʻzbekiston Respublikasi qonun hujjatlari maʼlumotlari bazasi*.
8. OECD. (2020). *Corporate Taxation and Expense Management: A Global Perspective*. OECD Publishing.
9. Scholes, M., & Wolfson, M. (2018). *Taxation and Business Strategy: A Planning Approach*. Pearson Education.
10. Deloitte Uzbekistan. (2021). *Profit Tax and Expense Allocation in Uzbekistan: A Guide for Businesses*. Deloitte Insights